nyitott gazdaságok, amelyek növekedési üteme a feldolgozóipari exporton áll vagy bukik. A feldolgozóipari termékek exportja pedig akkor növelhető, ha minőségben, műszaki paraméterekben és árban versenyképesek. A Balcerowicz, Klaus, illetve Bokros által megvalósított rövid távú stabilizáció elsősorban az árak oldaláról tette azonnal versenyképessé az exportot, a privatizáció, tőkeimport és szerkezetátalakulás politikája pedig a minőség, a műszaki paraméterek, a piacra jutási lehetőségek oldaláról. A stabilizáció a versenyképesség rövid távú javításával teremtette meg a rendszerváltó országok számára a helytállás feltételeit a globalizálódó környezetben, míg a masszív külföldi tőkeimport a globalizáció kínálta lehetőségeket mozgósította a rendszerváltás eredményes végigviteléhez. Ebben az értelemben adódnak olyan stratégiai összefüggések globalizáció és rendszerváltás között a kelet-középeurópai volt szocialista országok számára, amelyek elvileg persze Ukrajna, sőt Üzbegisztán vagy Tádzsikisztán számára is léteznek, de egyelőre minden bizonnyal kevésbé relevánsak.

Kołodko fejtegetéseiben viszont a versenyképesség mint alapvető szempont nem jut érdemi szerephez. Növekedési forgatókönyveiben naturális módon felfogott termelékenységi előrejelzésekkel találkozunk, mintha a növekedésnek nem éppen az egyensúly megbomlása vetett volna gátat a kilencvenes évek közepén Magyarországon vagy Csehországban ugyanúgy, mint az évtized végén Lengyelországban (hogy azután 2002–2003-ban alighanem újra Magyarország legyen soron). Kołodko érvelésében az egyensúly mintha gyanús, csak a neoliberálisok által ajnározott, és ezért szalonképtelen kategória lenne. Holott az egyensúlyt és a növekedést éppen a versenyképesség köti össze: a növekedés akkor nem jár az egyensúly veszélyeztetettségével, ha versenyképes termékekben ölt testet. Ez régi gazdaságpolitikai alapigazság, amelyet a rendszerváltó országok friss tapasztalatai messzemenően megerősítenek.

Könyvének zárófejezetében Kołodko tíz pontban foglalja össze gazdaságpolitikai ajánlásait. Sok szépet és jót tartalmaznak ezek az ajánlások: szerzőjük állást foglal a piacgazdasági intézményrendszer tudatos építése mellett, hangsúlyozza a jogrendszer felépítését, az önkormányzati rendszer fejlesztését és a decentralizációt, a túlzott jövedelmi különbségek kialakulását megakadályozó állami jövedelempolitikát, és felszólítja a nemzetközi szervezeteket a volt szocialista országok részvételének támogatására. Vannak az ajánlásoknak fölöttébb vitatható elemei is: a közszféra mérséklésére vonatkozó igény elvetése (holott szemlátomást a nálunk gazdagabb nyugat-európai országok sem tudják ezt megkerülni), a tőkepiac liberalizálásának halasztására irányuló igény vagy az adórendszer szociálpolitikai felhasználásának szorgalmazása. Az ajánlások fő hiányosságának azonban az tűnik, hogy a versenyképesség szempontját teljességgel mellőzik.

A könyv záró soraiban Kołodko fontosnak tartja, hogy még egyszer bukottnak nyilvánítsa a „washingtoni konszenzust", mint amiben „a világ leggazdagabb országainak a szegénységgel szembeni arroganciája" fejeződött ki, és a „rólatok nélkületek" elve valósult meg. Ismert álláspont, hogy a liberális gazdaságpolitikát nyugatról erőltették rá a volt szocialista országokra – csak éppen nem igaz. Mi itt jól tudjuk: Balcerowiczék, Klausék, Gajdarék, Békesiék és Bokrosék hosszú éveken, évtizedeken át, a tervgazdaságok tapasztalatainak elemzése alapján jutottak el azokhoz a gazdaságpolitikai elképzelésekhez, melyek szerint a tervgazdaságról a piacgazdaságra való áttérés során radikálisan szűkíteni kell az állam szerepét, egy nagy lépéssel liberalizálni kell az árakat és az importot, az átalakulásnak ezért ugrásszerűnek, ha tetszik, sokkszerűnek kell lennie, s előfeltétele a kereslet átmeneti jelentős korlátozása. Ezek az elképzelések többé-kevésbé akár egybe is eshettek a Valutaalap és a Világbank ajánlásaival – a magyar esetben fontos pontokon nem estek egybe, hiszen a washingtoni tanácsadók például nagyobb mértékű leértékelést javasoltak, ami helyett Bokrosék a vámpótlék mellett döntöttek. Általában is igaz azonban, hogy elképzeléseiket a régió liberális közgazdászai maguk alakították ki, s nem külföldről erőltették rájuk. Kár komoly közgazdásznak vitapartnerei álláspontját ily módon dezavuálnia, aligha szorul rá.

Öröm, ha a lengyel gazdasági élet egy fontos személyiségének gondolatait magyarul ismerheti meg a hazai olvasó. A fordító munkája ezt nagyban segíti – kár, hogy a szöveg végére mintha már elfáradt volna, s nemcsak a milliárdot fordította milliónak, nemcsak stilisztikai hibákat ejt („megszerkesztve" lett az „alakult"-ból, 90. old. az először, másodszor, harmadszor nem fordítható ad egy, ad kettő, ad háromnak, 115., 121. old.), de értelemzavaró tévedések is becsúsznak (a GDP és a nemzeti jövedelem növekedésének azonossága kerül a teljes és egy főre eső jövedelem növekedésének azonossága helyébe, 91. old., a washingtoni konszenzus pedig nem „megállapodás"). Ezek a hibák a korábbi oldalakon szerencsére még nem jellemzőek, eltekintve attól, hogy a címben persze „A globalizáció" kellene hogy álljon, hiszen a szláv nyelvekből hiányzó határozott névelőt a fordítónak jó érzékkel kell elhelyeznie a magyar szövegben, és ez éppen a cím fordításakor maradt el.

BAUER TAMÁS

Nem haragodnánk, de hartzolnánk

SIPOS PÁL: A KERESZTYÉN VALLÁSNAK ÉS A VILÁGOSODÁSNAK EGYÜTT VALÓ TERJEDÉSÉRŐL

Kiadja, az előszót írta és a jegyzeteket szerkesztette Egyed Péter. Pro Philosophia, Kolozsvár–Szeged, 2002. 84 old., 1000 Ft (A magyar nyelvű filozófiai irodalom forrásai 8.)

Az ember szeméttermelő állat – mondhatta volna Arisztotelész. Életünk manapság egyre fokozódó harc az általunk termelt szemét ellen. Szellemi életünk pedig ősidők óta tartó, soha véget nem érő küzdelem a kulturális hulladék eltakarításáért. A mai tudományos üzem mindenkit rákényszerít a meggondolatlan beszéd-

re. Még a kiváltságosok is gyorsabban írnak, mint kellene, fittyet hányva a mondásra: minden kihúzott mondat aranyat ér.

Planck szerint „piszok minden, ami nincsen a maga helyén". A kulturális szemét akkor nem szennyezi a környezetet, ha összegereblyézzük. Ezt igyekszik szolgálni például a bibliográfus. Minden szöveg a helyére kerül egy jó bibliográfiában. A sokat fecsegők legszebb büntetése a csendes adatgyűjtés lehetne.

A magyar filozófiatörténet egyik jelentős kéziratának közreadása szintén a világ kaotikussága ellen hat: mintha egy összegyűrt papírhulladékot kisimogatva újra világra hoznánk, és bárki számára olvashatóvá tennénk a benne rejtőző szöveget.

Végre! Kétszáz éves adósságot törleszt a magyar könyvkiadás, amikor kiadja Sípos Pál filozófiai esszéjét *A' Keresztyén Vallásnak és a' Világosodásnak együtt valo terjedéséröl...* Kezdhetnénk így is a könyvismertetést, de az elfelejtett filozófus megjelenésének szóló felhőtlen örömünket beárnyékolja a kiadás minősége. Mintha Benkő Samu gondolatainak furcsa beteljesedésével lenne dolgunk a harmadik évezred küszöbén: „Persze Siposnak igazi örömet és elégtételt az jelentett volna, ha gondolatait a nyomtatott betű hordja szét és ismerteti meg szélesebb körben. Ettől kora megfosztotta, de magukat a létrejött gondolatokat nem állt hatalmában elpusztítani." A nyomtatott betű, amely széthordja Sípos gondolatait, sikeresen el is pusztította őket. A számítógépes szövegszerkesztőn elkészült könyvet eddig nem ismert mértékben támadta meg a filológusok vírusa: a hanyagság, a felületesség, a pontatlanság. A hevenyészett és teljességgel hibás olvasatot „betűhív átírásként" adja el a Sípos szerzőtársává előlépő Egyed Péter. S mivel a szöveg tökéletesen egyedi lett, Sípost nem is kellene feltüntetni a borítón, amit ő maga kér az eredeti kéziratban: „kész is az Iro maga nevezetlen maradni. [Egyed „betűhív" átírása szerint: nevezetben. (25. old.)]

Laponként 20–50 hiba zavarja, teszi értelmetlenné a szöveget, a vírus nem kímél se Istent, se embert, de még Kazinczy Ferencet se. „Az okát noha nem láttyuk is itt mindennek, de kéttség kivül az Isten [Hiányzik: titkába] rejtetett el, és bölts okának kell lenni" (30. old.). „Könnyen lehet képzelni melj kéttséges és féltö állapotba volt az a' fiatal ember. Nem [Helyesen: a' fiatal emberi Nem] e' tájba; midön még a' természeti vadság nyers és az elme világosodása éretlen volna ekkor" (56. old.). „Bátorkodom ide irni, a' mit (talán a Jénai Liter. Zeitungból) vettem ki, nem critica képen, hanem csak azért, mert félek, hogy ha már [Helyesen: más] papirosra tenném, el talál hullani" (69. old.). A kisebb helyesírási pontatlanságokat (Kazinczy mondatában például eredetileg: húllani stb.) nem is említjük. Ilyenkor örülhetsz, Olvasó, hogy Sípos szövege 40 nyomtatott oldalnál alig terjedelmesebb.

Most pedig lássuk az értelemzavaró hibák sorát a kiadás oldalszámával, utána Sípos kéziratából a helyes olvasatot:

25: *a' hól* – a' kik;

26: *hogy alább* – leg alább; *esmérettel, de* – esmérettel. Itt; *mint hol* – mintha;

27: *Jo sokat* – de sokat; *vége, természet* – véges természet; *mi légyen nem tudjuk* – mi légyen az nem tudjuk;

28: *ez után* – leg ottan; *kötne volna* – kötve ne volna; *szem, kéz, lab* – szem, kéz, s. a. t.; *végsö esméretünk* – véges esméretünk; *sötétek* – sötétbe; *megoszthatatlan* – meg oszolhatatlan;

29: *szokván* – szollván; *gondolat; e mi légyen* – gondol; de mi légyen; *ki* – be; *is* – és; *magával és* – magával e';

30: *figyelmesség* – figyelmetesség; *miért* – mint; *kisarjasztatott* – kiterjesztetett; *szinröl szinre látunk, de* – szinröl szinre látunk, és személj szerint esmérünk; de; *ö maga* – ö a' maga;

31: *Az Összességnek kezdete végezet nélkül, az ember.* – Az Istenségnek kezdete végezet nélkül, az Ember.; *tornyosodik* – kotsososdik; *bé hatolva* – bé hálolva; *állapotban* – állatba; *esik* – essék;

32: *kötelesség* – böltsesség; *istenök* – értenök; *akarnánk és* – akarnánk é; *már* – más;

33: *tiltónak fa* – tiltando fa; *soha* – soká; *bimbokká* – bimbokkal; *fogyasztani* – szaggatni; *tselekszük is* – tselekeszszük é;

34: *nálam lett* – nékem kell; *magának* – magával;

35: *én magam* – a' magam; *rajtam áll lelki-esméretet tsinálni* – rajtam áll abbol lelki-esméretet tsinálni; *meljröl* – meljtöl; *mire ha kegyelem által egyesülünk a' belsö ember szerint járunk* – mert ha kegyelem által egyesülünk a' belsö ember szerint Istennel;

36: *A mi képzeletünk ötet meg képesitni* – A mi képzelésünk ötet meg képesitné;

37: *másképpen* – imé éppen; *?????lag* – mulolag; *alázatos imádságok, hogy Isten elött kedvesek légyünk* – ahitatos imádságok; de mindezeknek, hogy Isten elött kedvesek légyenek;

38: *egyben* – egyszer; *A gyarloság köt ugyan a ' hívekkel* – A gyarloság köz ugyan a' hivekkel;

39: *szint* – szent; *hozhat* – akarhat; *tudniilik a Valásban némelj állitásokvolnának* – tudnillik mintha a' Vallásban némelj állitások volnának; *leli* – lelki; *mái* – más;

40: *nyomán* – nyomát; *Az vagyon az a' mélység* – Itt vagyon az a' méjség;

41: *számot nem rakohatunk* – számot nem tarthatunk; *mi egy fontolást* – meg fontolást; *ezzel a' környülállással* – ezek a' környül állások; *De mi egyéb is lehet* – De mi tzél is lehet; *is* – és; *Mig* – Még; 42: *sirathattyuk* – sérthettyük; *hirtelen* – hitetlen; *mindig távozunk* – mind addig tsak távozunk; *kinek lehet* – ki nem lehet; *nem törvénnyessek azontul* – ne is történnyenek azontul; *lelke szerint szokok én* – Lelke szerint szollok én;

43: *igazi rendelést* – Isteni rendelést; *érzi* – érti; *árthatunk igy másnak* – árthatunk egy másnak;

44: *Isten se szolithat* – Isten se szánhat; *intézik a' gonosz ember* – intetik a' gonosz ember; *jo ohatat* – jo akarat; *igazságában* – igazgatásában;

45: *voltával* – voltárol; *terhét el verhetné* – terhét el vethetné; *mind* – nints;

46: *egy szem törvény esetbe* – egy szem fövenyetske; *vérszomjasabb* – bizonjosabb; *vagon* – vagyon; *el ??? tozza* – el intezze; *világátal szerint* – világát a' szerint;

47: *személjként* – személjenként;

48: *ő tzél* – ö tzélja; *boldogulása* – boldogsága; *mértéke rajta* – mértéke nem találtatik rajta;

49: *??????????? és* – fekvését 's; *ámít az Isten* – a' mit az Isten; *A ki szereti az Istennek urságát* – A ki keresi az Istennek országát;

50: *kivinni* – bé vinni; *Isten Szottyai vagyunk nem a világjéi.* – Isten Sze[n]ttyei vagyunk; nem a' Világéji.; *Innen támadnak a hasonloságok mi köztünk* – Innen támadnak a' hasonlások mi köztünk; *épül sokszor amaz* – épül sokszor az igasság heljett amaz; *egyebekel vagyunk* – egyebek el vagynak;

51: *menekelötte haragodnánk* – minekelötte hartzolnánk; *tartsunk érni* – tartsunk e' mi; *templom rendjébe* – termeszet rendjébe; *tettszerüleg* – tettszhetöleg; *fiszeretetet* – tiszteletet;

52: *képzelet* – tisztelet; *szirének* – szivének; *egyedül* – egyesül; *pirkata* – pitvara; *szokott* – szollott; *máig* – mi is;

53: *pogányon* – szegényen; *gondviselö sem* – gondviselö szem; *érzenök* – értenök;

54: *fel támadtatott a' krisztusbann* – fel támasztatott a' Kristusban; *De imé, ha magunkat személjként tekintjük, mi vagyunk mint embernek fiai azok, a' kik Sz-töl származtunk, és bünbe születettettünk.* – De imé, ha magunkat személjenként tekintyük, mi vagyunk azok, a' kik mint embernek fiai testtöl származtunk, és bünbe születettettünk.; *el botsátkozott* – el botsáttatott;

55: *hizelkedünk* – kételkedünk; *hirdettek* – hintettek; *legföképpen* – belsö képpen; *elveszett* – el rejtett;

56: *használjátok* – tartsátok; *oktalanság* – Artatlanság; *Még* – Mig; *el rejtezett erö* – el rejtetett erö; *Tudniillik az Istenbe még tsak a' természetes urat látták, de a' lelkeknek Attyát nem mérték.* – Tudnillik az Istenbe még tsak a' természet urát látták, de a' lelkeknek Attyát nem esmérték.;

57: *világ tsodái* – világosodás; *????tisztelettel* – fiui tisztelettel; *idáig* – ideig; *Szabadságnak* – Szabadulásnak; *Eljött a' Szabadság, mey vonzotta a' halált, ördögöt és poklot.* – El jött a' Szabaditó, meg rontotta a' halált ördögöt és poklot.; *engedi* – ereszti;

58: *köt* – köz; *szeretni* – hitetni; *Márháját* – Mátkáját;

59: *hajdan* – készen; *érezzük* – értyük; *mit látásunk* – mi látásunk; *zárva* – hátra;

60: *akart* – akarat; *valami* – valamig; *érzékek* – érzések; *részek* – rétek; *nyereség* – nyerseség; *hogy sulyosabb* – leg suljosabb;

61: *foljtato kapots* – foglalo kapots; *igy pont* – viszont;

62: *a' nagy* – a' maz; *egésztöl* – esésztöl;

63: *érezzük* – értyük; *Isten fénybe* – Istenségbe; *tudatlanságára* – ártatlanságára; *ki teljesedik* – bé teljesedik;

64: *enyészeltetik* – engeszteltetik; *hasonlatosképpen a' Krisztushoz* – hasonlatos lészen a' Kristushoz; *kérnünk* – hinnünk;

65: *Multtára* – Multtért; *ujak* – tsak;

66: *lakozik* – lakozzék; *áma* – a' ma;

67: *már* – mit; *világon meg itéli* – világot meg itéli; *hiszen* – lészen; *féreg, melj meg nem köt* – féreg, melj meg nem hol;

68: *vége, természetünk* – véges természetünk.

Nem teljes felsorolásunk végén a fájó helyesírási hibák közül a legsúlyosabb: gyakrabban írja kisbetűvel az Isten szavunkat e kiadás, mint azt egy keresztyén professzor tenné. A fölösleges és hibás lábjegyzetek helyett pedig inkább a Kazinczy-féle pár sor elé kellett volna valami magyarázó szöveget írni.

A filológusok vírusa megtámadta még az Akadémiai Könyvtár Kézirattárának jelzetét is (*4.r.125.sz.* – 4.r.31.), talán, hogy az áruló nyomokat eltüntesse, s az ellenőrzés elől megpróbáljon elrejtőzni.

Végül megemlítjük, hogy akik elkeseredtek volna, ne szomorkodjanak: csak ez a „betűhív" kiadás hiszi, hirdeti magáról, hogy ő volna az első. Ez a másik oka, hogy nem a „Végre!" a kezdő szavunk. A valóban betűhív, s valóban első kiadáshoz utasítjuk a Sípos iránt érdeklődőt: A' Keresztyén Vallásnak és a' Világosodásnak együtt valo terjedéséröl. [Az írás, szerzője – Sípos Pál – szándéka szerint névtelenül jelent volna meg.] In: *Elmész. Szemelvények a régi magyar filozófiából.* Válogatta és szerkesztette: Várhegyi Miklós. Comitatus, Veszprém, 1994. (Pannon Panteon, 11.) 7–40. old.

KISS ZOLTÁN

Leslie Bodi: Literatur, Politik, Identität – Literature, Politics, Cultural Identity

ÖSTERREICHISCHE UND INTERNATIONALE LITERATURPROZESSE

Röhrig Universitätsverlag, St. Ingbert, 2002. 602 old.

Ha igaz, egy neves emigráns, aki a zsidóüldözés miatt kényszerült elhagyni Németországot, azt felelte az obligát vigaszra, hogy a tudománynak nincs hazája: de a tudósnak van. Bodi László, akit Magyarországon kívül mindenütt, elsősorban Ausztriában és Ausztráliában Leslie Bodinak hívnak, biztosan nem ezt felelte volna, sőt valószínűleg ő már a vigasztalásra szánt mondatot se váltotta volna ki. Ezzel semmi esetre se kívánnám kétségbe vonni, hogy különleges kötelék fűzi Magyarországhoz. Mióta hazája újra számon tartja a tevékenységét, volt rá alkalma, hogy elbeszélje az életét (Király Edit: Beszélgetés Bodi Lászlóval. *Mozgó Világ*, 2003. 6. szám, 87–97. old.), és a szavaiban máig is érezhető, milyen nehezen szánta rá magát 1957-ben a kivándorlásra – éppen, mert volt mit elhagynia, és nemcsak a mindenkinek megadatott embereket és emlékeket, hanem egy szokatlanul határozott profilú tudományos pályát is. Hozzáfűzöm (mivel nem köztudomású), hogy kevesen tettek a magyar emigránsokért annyit, mint ő, az eminenciás, aki három, azóta világhírűvé vált Lukács-tanítvány ausztráliai földre érését előkészítette; és hát a beszélgetésben egyáltalán nem titkolja, mennyire fontos számára az újra megtalált kötelék. Ami pedig mindennél fontosabb: életét és életművét mindig is azzal határozta meg, hogy három, illetve négy nagy „olvadás"-korszaknak volt résztvevője és tanúja, vagy az életben, vagy a tudományban, de hát egy tudósnak a kettő min-